

## БОЛГАРСЬКІ ЛЕКТОРИ В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: ВНЕСОК В УКРАЇНІСТИКУ<sup>4</sup>

Олена Чмир, Олга Паламарчук

**Abstract:** The article deals with the Bulgarian language and literature lecturership at Taras Shevchenko National University of Kyiv. From 1987 to 2019, the Department of Slavic Philology employed 8 highly qualified teachers, representatives of leading Bulgarian universities or the Institute of Literature at the Bulgarian Academy of Sciences. This article traces the reflection of Ukrainian themes in their scientific publications.

**Keywords:** Kyiv University, Bulgarian lecturers, Ukrainian studies.

Київський університет імені Св. Володимира було відкрито в 1834 р., у часи, коли на політичній карті світу існувало лише одне слов'янське державне утворення – Російська імперія, коли формувався і набирав сили рух за національне відродження слов'янських народів, коли пробуджувався інтерес до наукового вивчення історії, мов, літератур, фольклору слов'ян. Першим ректором університету став визначний вчений-енциклопедист Михайло Максимович, до сфери наукових інтересів якого належало і слов'янознавство. Можливість відкриття кафедри славістики обговорювалася від заснування університету, але офіційне рішення про її відкриття було прийнято у 1842 р., а викладання розпочалося в осінньому семестрі 1846 – 1847 навчального року, коли магістр грецької словесності Кіндратій Страшкевич (1815 – 1868) прочитав курс чеської мови. Вчений виявляв надзвичайний інтерес до славістики, практично володів різними слов'янськими мовами, глибоко вивчав історію, літературу, фольклор народів. У цей час до Києва прибувало багато вихідців із різних слов'янських земель, щоб отримати освіту. Часто молоді люди, серед яких були і болгари, не мали належної для навчання в університеті підготовки. «Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета св.

---

<sup>4</sup> [http://doi.org/10.26615/issn.1314-572X.2021\\_002](http://doi.org/10.26615/issn.1314-572X.2021_002)

Владимира (1834 – 1884)», виданий до 50-річчя заснування університету, містить дуже промовисту статтю про К. Страшкевича, з якої дізнаємося багато цікавого про цю непересічну особистість: «Повстречает бывало молодого, только что приехавшего в Россию учиться серба или болгарина, тотчас познакомится с ним, приласкает его и начнет учить, разумеется даром, латинскому, греческому или русскому языку, словом подготавливать ко вступлению в университет, а по окончании урока, за скромною чашкою чая, даже за самым уроком, станет расспрашивать о Сербии, Болгарии, о том, как то или другое говорится по-сербски или по-болгарски, и тут же начинает и говорить на этих языках со своим учеником, записывая характеристические выражения (...), и замечая делаемые ему поправки. И через какой-нибудь месяц, много два, он уже совершенно свободно разговаривает со своим учеником на родном его языке, пишет к нему письма по-сербски, по-болгарски или чешски, вместе с ним поет его народную песню и восхищается ее красотами. Этим путем в соединении с постоянным чтением лучших произведений по каждому изучаемому языку Страшкевич не только усвоил себе основательное знание языков: сербского, чешского, болгарского, новогреческого, итальянского, английского, даже шведского, но и приобрел обширное знакомство с их литературою: почти все из литературных произведений этих языков он перечитал и по нескольку раз в подлиннике, много знал наизусть.

Не редко случалось, что К. Ф. Страшкевич удивлял новоприезжих славян свободным объяснением с ними на их родном языке и таким подробным знакомством с историею и особенно географиею их родины, что те выходили с полной уверенностью, что он путешествовал по славянским землям и долго жил вблизи их родины» (Иконников 1884: 628).

Як бачимо, інтерес до болгарської мови, літератури, культури існував вже від перших днів існування славістичної кафедри в університеті. З часом він лише розширювався і поглиблювався у наукових публікаціях та лекційних курсах викладачів (детальніше див. Чмир 2008). Так, виразний інтерес до болгаристичної проблематики виявляв О. О. Котляревський, який очолював славістичну кафедру в Київському університеті з 1875 по 1882 р., зокрема він читав курс болгарської літератури. Але надзвичайно важливою була його громадська діяльність. У 1877 р. в Києві розпочало діяльність Київське слов'янське благочинне товариство (рішення про його створення було прийнято 1869 р.), першим очільником його став професор О. О. Котляревський. Товариство надавало підтримку болгарській молоді, яка прибувала на навчання до Києва. Важливу роль в ознайомленні громадськості з життям різних слов'янських народів відігравало видання Товариства «Славянский ежегодник». Упродовж 1876 – 1877 рр.

у ньому було вміщено огляди книг про болгар Канитця та Іречека, стаття про слов'ян (в тому числі і про болгар), які навчаються в Москві та Києві, інші матеріали. Наступник О. О. Котляревського – Т. Д. Флоринський славістичну підготовку отримав у Санкт-Петербурзькому університеті, був славістом з широким колом інтересів. Значущими для тогочасної славістики були розділи, присвячені болгарській мові у двотомнику «Лекции по славянскому языкознанию» (К., 1895 – 1897), та фундаментальне дослідження «Славянское племя. Статистико-этнографический обзор современного славянства» (К., 1907), де Т. Флоринський окреслює межі болгарської етнічної території, відзначає місця проживання болгар поза Балканським півостровом, пише про інші етнічні групи, які живуть на болгарській території, окремо розглядає назви різних етнографічних груп у складі болгарського народу. За його підрахунками, кількість болгар у 1906 р. становила близько 5,44 мільйонів. Суттєвим, таким, що і по сьогодні зберігає наукове значення, був внесок у вивчення богомільства вихованця і викладача Київського університету К. Ф. Радченка (згодом професора Ніжинського історико-філологічного інституту імені князя О. Безбородька). Крім основної праці «Религиозное и литературное движение в Болгарии в эпоху перед турецким завоеванием» (магістерська робота, захищена у 1898 р.), він був автором близько 30 статей та рецензій, присвячених вивченню апокрифів, богомільства, візантійсько-південнослов'янських книжних зв'язків. К. Радченко влітку 1898 р. відвідав Болгарію і на основі власних спостережень опублікував статтю про рефлексі голосних у рупських говорах («Заметки о некоторых явлениях фонетики рупаланского наречия» – «Новый сборник статей по славяноведению. Составленный и изданный учениками В. И. Ламанского по случаю 50-летия его учено-литературной деятельности». – СПб, 1905).

Виразне зацікавлення болгарською літературою виявляв учень професора О. О. Котляревського Андроник Іоанікійович Степович (1856 – 1935). Він був редактором науково-літературних збірників «Славянская беседа» та «Рассвет», для яких сам писав статті і перекладав твори. Був одним із перших перекладачів творів Івана Вазова в Російській імперії. У збірнику «Славянская беседа» за 1888 він публікує свої переклади трьох віршів І. Вазова зі збірки «Сливница», супроводжує їх коротким нарисом творчості болгарського письменника. У 1888 р. під час святкування 900-річчя хрещення Русі у Києві відбулося особисте знайомство А. Степовича з І. Вазовим. Вони листувалися (на жаль, папка з листами І. Вазова загубилася, і сьогодні в архіві А. Степовича, що зберігається в Інституті рукопису, є лише дві листівки І. Вазова, надіслані до А. Степовича). Архівні матеріали засвідчують, що А. Степович добре володів болгарською

мовою (збереглися чернетки промов, підготовчі матеріали, нотатки, написані ним власноруч).

До питань болгарської мови і літератури у своїх дослідження та викладацькій діяльності звертався випускник Київського університету Олександр Митрофанович Лук'яненко (1879 – 1974). У 1910 р. в Києві він публікує дослідження про історію носових голосних у болгарській мові «Носовые гласные в болгарском языке». Зберігся конспект його курсу історії болгарської літератури, який видали слухачки Вищих жіночих курсів (1910 р.).

Короткий огляд історії кафедри славістики в Київському університеті до 1917 р. дає підстави говорити, що за 70 років вона стала авторитетним славістичним осередком, де дослідження та викладання болгарської мови та літератури посідали важливе місце. Викладачі мали змогу подорожувати слов'янськими землями, знайомитися з життям, збирати матеріал для своїх досліджень. До Києва на навчання прибувало багато молоді зі слов'янських земель, його відвідували науковці, культурні та громадські діячі.

Цю традицію brutally перервали події, що відбувалися після перевороту 1917 р. – жорстоке протистояння визвольних змагань та громадянської війни, еміграція або загибель частини вчених та студентів, реорганізація системи освіти більшовицькою владою. Київський університет був перетворений на Інститут народної освіти, кафедра славістики у ньому не була передбачена. В результаті репресій кінця 20-х – 30-х рр. багато вчених було знищено фізично. У 1933 році Київський університет відновив роботу, але кафедри слов'янознавства у ньому не було – мовно-культурне розмаїття, вивченням якого займалася слов'янська філологія, не відповідало комуністичним ідеологемам перебудови суспільства на класових засадах.

Кафедру слов'янської філології в Київському університеті відновлює у 1946 р. акад. Л. А. Булаховський. Спочатку здійснювався набір на спеціальності «чеська мова і література» та «польська мова і література». 1955 р. кафедра перестала випускати спеціалістів-славістів, але забезпечувала викладання польської і чеської мов студентам українського та російського відділення. Тодішній очільник кафедри, професор В. І. Масальський, прагнучи розширити репертуар мов, шукав викладачів південнослов'янських мов. У 1963 р. на кафедру запросили викладати болгарську мову уродженку Софії, випускницю китайського відділення Ленінградського університету Тетяну Володимирівну Лапинську (Гурську) (1934 – 1987). Після того, як кафедра знову стала випускаючою (1971 р.), у 1973 р. вперше набрали на перший курс студентів на спеціальності «болгарська мова і

література» та «сербохорватська мова і література». Крім Т. В. Лапинської, болгарську мову на кафедрі викладав співробітник академічного Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Іван Андрійович Стоянов (1935–2016), який народився у болгарській родині в с. Банівка Одеської обл., а 1963 року закінчив болгарське відділення філологічного факультету Ленінградського університету. У 1975 р. після завершення аспірантури і захисту дисертації до них приєдналася випускниця українського відділення, яка вивчала болгарську мову, Оксана Володимирівна Коваль-Костинська (1947 – 2021). Відзначимо, що першими викладачами, які здійснювали підготовку болгаристів на кафедрі слов'янської філології, фактично були носії болгарської мови. Це, звичайно, дозволяло студентам в умовах, коли зв'язки між країнами були обмеженими (відвідати Болгарію, якщо пощастить, можна було за час навчання один раз), не лише чути автентичну вимову, але й дізнаватися багато цікавого про країну. Зауважимо, що дуже допомагала і у знайомстві з країною, і у вивченні мови позаштатна робота гідями-перекладачами у Бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник», куди студентів запрошували уже з кінця другого курсу. При спілкуванні під час подорожей з групами туристів впадало в очі те, що вимова у киян була суттєво кращою, ніж у колег-студентів, які вивчали мову в інших університетах (болгарська мова у 70-х роках ХХ ст. викладалася на кафедрах у Московському, Ленінградському та Київському університетах, з 1978 р. до них доєднався і Львівський). В ті часи болгарські лектори до Києва не приїжджали. Лектори традиційно відряджалися Міністерством освіти Болгарії до Москви та Ленінграду. На дві з чотирьох у СРСР – у Києві та Львові – кафедри слов'янської філології лекторів почали відряджати тільки в останні роки існування цієї держави. Львівський університет, правда, зумів укласти угоду з Великотирновським університетом імені Патріарха Євфимія про обміни викладачів – до Львова приїжджали викладачі болгарської мови, а до Велико Тирново зі Львова – викладачі російської мови.

На кафедрі слов'янської філології Київського університету вперше викладач з Болгарії з'явився у 1986/1987 н. р. Це був Гочо Гочев з Великотирновського університету, який перед тим працював у Львівському університеті, відповідно до міжуніверситетської угоди. Гочо Гочев – єдиний мовознавець серед викладачів з Болгарії на кафедрі слов'янської філології. Зараз він професор Великотирновського університету. Йому належать публікації, присвячені зіставному вивченню лексики української та болгарської мов «Розбіжності болгарської та української спорідненої лексики з точки зору категорії роду» (Гочев, Ярмолук 1991); «Несистемни различия в рода на думите от българската и украинската близка лексика». (Гочев 1994).

Лекторат Міністерства освіти в Київському університеті відкривається у 1987 р., коли в СРСР відбувалися процеси демократизації, що, зрештою, завершилися його розпадом. Кардинальні політичні зміни в цей час відбуваються і в Болгарії.

Кафедра, формуючи критерії для проведення конкурсу, визначає, що лектор має бути спеціалістом з болгарської літератури. До 2019 року на кафедрі слов'янської філології працювало 8 лекторів, відряджених МОН Болгарії. В середньому відрядження триває 4 роки. Лектори, відряджені до Київського університету, були висококваліфікованими фахівцями, викладачами провідних болгарських університетів – Софійського, Пловдивського, Південно-Західного, Шуменського, співробітниками Інституту літератури БАН.

Першим відрядженим до Києва лектором став доцент Південно-Західного університету імені Неофіта Рильського Костадин Динчев, фахівець, наукові інтереси якого були пов'язані передусім з вивченням болгарського фольклору, викладач з великим досвідом педагогічної роботи. Під час перебування в Києві (1987 – 1990) К. Динчев не лише забезпечував викладання лекційних та практичних курсів на кафедрі, але й продовжував активно займатися науковою роботою. Його увагу привертають теми, пов'язані з українсько-болгарськими науковими зв'язками. У 1992 р. у збірнику «О. О. Потебня і проблеми сучасної філології», підготовленому в Інституті мовознавства НАН України, виходить його стаття «Александр Потебня – теренист и изследовател на фолклора», у якій детально аналізується становлення О. Потебні як фольклориста, прийоми, які він використовував у польовій роботі, особливо акцентується на тому, що при записі фольклорних матеріалів дослідник фіксує не лише текст, а й мелодію, що було рідкістю на той час; наголошується на значимості теоретичних узагальнень, які зробив видатний український філолог на підставі вивчення фольклорних матеріалів. Автор статті підкреслює: «В областта на «устната словесност» (фолклора) Потебня е теренист и теоретик. Дейността му като теренист се изразява в прякото наблюдение на живите процеси в народното творчество, а като теоретик в осветляване на някои важни страни от фолклорния процес» (Динчев 1992: 101). Особлива увага у статті приділена рецепції творчості О. Потебні у Болгарії. К. Динчев дискутує з тими дослідниками, які називають М. Дринова учнем О. Потебні, підкреслюючи, що два видатних вчених Харківського університету були колегами і друзями. А їхнім учнем був болгарський дослідник Димитр Матев, на якого О. Потебня справив дуже значний вплив. Відзначається, що з творчістю О. Потебні були добре знайомі такі відомі болгарські вчені, як І. Шишманов, М. Арнаудов, Н. Бобчев, А. Ілієв. У

статті проаналізовано і те, як О. Потебня у своїх порівняльних студіях використовує болгарський фольклор. Підкреслюється, що він був дуже добре ознайомлений з матеріалом усіх збірок, що були опубліковані на той час. Постать ще одного видатного вченого-славіста, який зробив великий внесок у становлення славістики і болгаристики, професора Новоросійського (Одеського) університету, Віктора Григоровича, також привернула увагу К. Динчева «Виктор Григорович и его «Очерк путешествия по Европейской Турции» (Динчев 1991). Найбільший інтерес, звичайно, у К. Динчева викликав фольклор болгар, які живуть у Таврії та Бессарабії. На початку 90-х років XX ст. процеси національно-культурного відродження болгарської діаспори в Україні щойно починали розгортатися, багато явищ і процесів потребували серйозного наукового вивчення. К. Динчев активно долучився до вивчення історії та фольклору болгарської спільноти в Україні. Він відвідує місця компактного проживання болгар у Приазов'ї (Таврія) та Бессарабії. Готує публікації на теми, які щойно починають досліджувати – історія та фольклор болгар у Таврії «Българската фолклорна култура в Таврия (и Бесарабия) в исторически аспект» (Динчев 1994), аналіз фольклорних матеріалів с. Зоря (Камчик) Одеської області «Фолклорът на едно бесарабско село като част от българската история и етнокултура» (Динчев 1996), «Бесарабия – история и фолклор като народна памет» (Динчев 1996а). Матеріали, зібрані в болгарських селах України, були використані К. Динчевим при підготовці докторської дисертації «Локально-региональные аспекты болгарской фолклорной культуры в славянском контексте», яка була захищена у Київському університеті в 1991 році. Не оминув К. Динчев у своїх наукових дослідженнях і творчість Тараса Шевченка. Великому Кобзареві, чие ім'я носить Київський університет, присвячена його розвідка «Тарас Шевченко и българската литературно-фолклорна традиция» (Динчев 1996б). К. Динчев підтримував професійні і товариські стосунки з колегами з Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Рильського НАН України, передусім з відомою українською фольклористкою, дослідницею болгарського фольклору Наталією Шумадою. У співавторстві вони підготували статтю «Внесок у слов'янську фольклористику Цвітани Романської» (Динчев 1990).

Першим лектором після здобуття Україною Незалежності стала доцент Софійського університету Лідія Терзійська – викладала на кафедрі слов'янської філології КНУ протягом 1992 – 1994 років. На нашу думку, це дуже символічно. Адже вона у 1958 – 1963 р. навчалася на українському відділенні Київського університету, сформувалася як спеціаліст під впливом професорів університету А. Іщука, Г. Вервеса, Н. Тоцької, Г.

Сидоренко, П. Кононенко та інших. У 1961 р., коли вшановувалися 100 років від смерті Тараса Шевченка, у збірнику студентських наукових робіт «Голос Шевченка над світом» була опублікована наукова розвідка студентки з Болгарії «Поема «Сон» у болгарському перекладі Д. Методієва» (Терзійська 1961). Знайомство з молодими українськими поетами Іваном Драчем, Романом Лубківським та іншими лише посилювало інтерес до української літератури, культури, визначало її подальшу долю викладача, науковця, палкого друга України.

Після повернення до Софії Л. Терзійська викладала переважно російську літературу, але ніколи не поривала зв'язків з Україною, її літературою і культурою – у 1965 р. вона починає викладати українську мову у гуртку, який організував у Софійському університеті професор Симеон Русакієв, автор фундаментального дослідження «Тарас Шевченко і болгарська література» (Русакієв 1964). Факультативне викладання української мови Лідія Терзійська провадила понад 20 років, аж до того часу, коли значною мірою завдяки і її зусиллям було прийнято рішення про відкриття спеціальності «україністика» в Софійському університеті. З 1996 р. професор викладає курси на відділенні україністики.

Внесок Л. Терзійської в розбудову україністики в Болгарії важко переоцінити – крім підготовки студентів і аспірантів, у 1991 р. вона бере активну участь у створенні Асоціації українців Болгарії, яку й очолює дотепер. Добре відома й гідно поцінована і її перекладацька діяльність.

Наукові інтереси Л. Терзійської завжди були пов'язані з дослідженням української літератури, рецепції болгарської літератури в Україні і української – в Болгарії, українсько-болгарських літературних і культурних зв'язків, знакових постатей, що пов'язують братні народи. Докторська дисертація, успішно захищена у 1980 р. в Софійському університеті, була присвячена дослідженню болгарської теми в українській літературі після Другої світової війни. У своїх наукових публікаціях Л. Терзійська звертається до провідних постатей української літератури – Г. Сковороди, І. Котляревського, М. Гоголя, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, Б. Лепкого, М. Хвильового, М. Рильського. В енциклопедичному довіднику «Писатели на народите на Съветския съюз» (С., 1989) її авторству належать 47 статей про українських письменників. Л. Терзійська виступає автором та укладачем у фундаментальних літературознавчих виданнях: «Славянските литератури в България. Проблеми на рецепцията» (Терзійська 1988:); «Преводна рецепция на европейските литератури. Т. IV. Славянски литератури. (Терзійська 2002) та розділи присвячені Марку Вовчку, Олесю Гончару, Дмитру Павличку, Максиму Рильському, Григорію Тютюннику, Лесі Українці, Івану Франку, Тарасу Шевченку.



Попри те, що 1992 – 1994 роки, час, коли Л. Терзійська працювала лектором в Київському університеті імені Тараса Шевченка, були надзвичайно складними в безпековому і матеріальному плані для життя в Україні, вона не зневірилася, не змінила свого ставлення до нашої країни, а підтримала болгаристику на кафедрі слов'янської філології в час становлення Незалежності.

Естафету у Л. Терзійської перебрав викладач Південно-Західного університету імені Неофіта Рильського Стиліян Стоянов, який був лектором у 1994 – 1998 роках. Дозволимо собі навести його розповідь для характеристика тогочасної ситуації в Україні. Перед поїздки до Києва він звернувся до Л. Терзійської за консультацією. Пані Лідія уважно подивилася на нього і сказала: «Так, Ви зможете залізти в 38 автобус<sup>5</sup>, щоб доїхати на роботу» (зараз Студентське містечко сполучається з центром міста метро). Наукові інтереси випускника Софійського університету Ст. Стоянова пов'язані з масовою літературою (Стоянов 1998), літературною компаративістикою, соціологією літератури, відношеннями між літературою і технологіями (Стоянов 2014). За час роботи в Київському університеті Ст. Стоянов ґрунтовно познайомився з літературою та культурою України, добре володів українською мовою. Його зацікавленість українською проблематикою реалізувалася в різних напрямках. У статті «Літературні образи і стратегії миті після кінця світу» (Стоянов 2007) аналізуються три романи – «Природний роман» Георгія Господінова, «Рекреації» Юрія Андруховича, «Бог у місті» В'ячеслава П'єсуха, – створені на рубежі тисячоліть. Автор аналізує спільні процеси у болгарській, українській та російській літературах на зламі епох, зумовлені відчуттям кінця і деконструкції. Взаємини влади і митця розглядаються у статті «Сравнителни житиєписи в епохата на бунта на масите. За някои аспекти на отношението «писател — власт» в България и Украина в периода 1920–1960» (Стоянов 2006). Ст. Стоянов простежує зміни, які відбулися у суспільній свідомості в Україні та Болгарії після Першої світової війни у поглядах на місце і завдання письменника в суспільстві. Попри суттєві відмінності у суспільно-політичному устрої простежується багато типологічно подібних явищ у обох літературах.

Багато уваги приділяє Ст. Стоянов питанням, пов'язаним з життям болгарської спільноти в Україні. У 2002 – 2006 роках він працював лектором у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького. Тут, у Таврії, він мав змогу познайомитися безпосередньо з її представниками з різних суспільних прошарків, побувати

---

<sup>5</sup> Автобус, який з'єднував Студентське містечко і корпуси університету на вул. Володимирській.

в болгарських селах. У фокусі інтересів дослідника освіта «Просветного дело сред българските общности в Украйна» (Стоянов 2006), література «Литературата на българите в Таврия – исторически преглед» (Стоянов 2017) болгарської спільноти. У статті «Българистиката в Украйна» (Стоянов 2010) відзначає, що в українських університетах болгарську вивчають не як малу мову, а як повноцінну академічну дисципліну. Важливими для інформування про нові дослідження з болгаристики в Україні були рецензії на праці українських науковців «Системен труд за украинската литературоведска българистика» (Стоянов 2007а) (про монографію Н. Григораш «Украинската литературоведска българистика от XIX и средата на XX век: личности и школи» (Григораш 2007); «Баладично за баладите» (про книгу І. Бенатової «Баллада в болгарской литературе 20–30-х годов XX века». Львів, 2015.) (Стоянов 2015).

Ст. Стоянов – автор глибокого і зворушливого есе про Україну, в якому він пише: «Стремежът да разбера Украйна, всъщност е вариант на гениалното Бахтиново «внезахождение», за да разбереш себе си и своето, ти трябва «внезаходимата» опорна точка на чуждото» (Стоянов 2015а: 153). Для нього і для інших його колег-лекторів Україна стала саме такою точкою опори.

Наступним лектором, яка працювала у КНУ у 1998 – 2002 рр., стала доцент Пловдивського університету Маргарита Славова. Відомий фахівець у галузі історії та теорії дитячої літератури, член міжнародних наукових організацій IRSL (International Research Society for Children's Literature), ChLA (Children's Literature Association), вона і під час відрядження до України продовжувала вести дослідження, виступати на конференціях, публікувати статті, спілкуватися з тими, хто причетний до творення дитячої літератури, зокрема, товаришувала і спілкувалася з відомим українським дитячим письменником Анатолієм Костецьким. Період переходу від тоталітаризму, розбудови демократії і в Україні, і в Болгарії виявився дуже складним для дитячої літератури. Це, звичайно, не могло не хвилювати М. Славову як висококваліфікованого спеціаліста. Вона чітко діагностувала проблеми і виносила їх на обговорення громадськості. У спеціалізованому виданні для бібліотекарів вона друкує статтю «Дитяча книга – в дорозі чи в глухому куті? Про її сьогоденний соціокультурний стан» (Славова 2001). У статті «Зимний сон барвинка, или Украинская детская книга сегодня» М. Славова узагальнює свої спостереження над станом української дитячої літератури на початку нового тисячоліття. За словами авторки, «подобно зимнему сну барвинка – образ, являющийся символом витальности детства в украинской литературе для малышей, детская книга на Украине сегодня «дремлет» своим «тихим сном» (Славова 2000в: 61).

Різним питанням теорії дитячої літератури присвячені публікації М. Славової «Золушка литературы в зеркале науки» (Славова 2000); «Літературна казка як «мова» соціокультурної комунікації» (Славова 2000а); «Художня функція антропонімів у дитячій літературі» (Славова 2000б); «Українська фольклорна казка у болгарському літературному контексті» (Славова 2002). У Києві вийшла і монографія М. Славової російською «Волшебное зеркало детства» (Славова 2002а) та українською «Попелюшка літератури» (Славова 2002б).

У 2002 – 2003 навчальному році розпочав роботу на кафедрі слов'янської філології КНУ доцент д-р Шуменського університету імені Костянтина Преславського доцент д-р Веселин Панайотов (працював до 2006 р.). Наукові інтереси В. Панайотова пов'язані з середньовічною літературою і культурою. Для вченого-медієвіста давні пам'ятки, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, стали багатим джерелом матеріалу для подальших досліджень. А колеги з кафедри згадують, як після лекцій в університеті В. Панайотов одягав на себе два светри (читальна зала Інституту рукопису в ті часи опалювалася мінімально) і йшов працювати далі. Посилання на джерела, що зберігаються в Києві, ми зустрічаємо в багатьох публікаціях В. Панайотова, присвячених проблемам медієвістики. Передусім йдеться про вивчення маргіналій «позатекстових фрагментів, які доповнюють, пояснюють або супроводжують основний текст», (Панайотов 1999: 6), гімнографії та акростихів «Цикл стихир в Цветния триод с възможен подпис на Методий» (Панайотов 2006).

Відзначимо, що наукові студії В. Панайотова відрізняються оригінальністю як за постановкою проблеми, методологією дослідження, так і за отриманими результатами. Вдумливе прочитання давніх слов'янських текстів, пильна увага до деталей у поєднанні з енциклопедичними знаннями про середньовіччя, озброєність найновішими теоретичними та методологічними підходами, притаманні В. Панайотову як досліднику, дозволяють суттєво доповнити уявлення про культуру слов'янського середньовіччя. В. Чорній у повідомленні про XIV Міжнародний славистичний колоквиум відзначає: «Особливе зацікавлення учасників колоквиуму викликала доповідь В. Панайотова (Шумен, Болгарія) про відкриті ним акростишні підписи Кирила і Мефодія» (Чорній 2005: 310). Цей виступ був опублікований – «Нові акростишні підписи Святих Кирила і Мефодія» (Панайотов 2005).

У статті «Тайните на средновековните текстове», досліджуючи прийоми акростиха та анаграми, автор використовує термінологію українських книжників XVII – XVIII ст. Івана Величковського, Лаврентія Зиза-

нія, Митрофана Довгалецького спеціально підкреслює, що їхні поетики «описват (разбирай и предписват) реалната практика до барока и след него, създавайки традиция, която днешните химнолози забравят, увлечени в добросъвестно терминотворство от типа «драсни, пални клечица» (Панайотов 2011: 5)

Протягом 2006 – 2011 рр. до Київського університету був відряджений доц. д-р Христо Манолакев, науковий співробітник Інституту літератури БАН та викладач Софійського університету імені Св. Климента Охридського. Сфера його наукових інтересів – болгарська література доби національного Відродження, російська література XIX ст. Хр. Манолакев учасник двох великих проектів: «Българско възраждане. Литература. Периодичен печат. Литературен живот. Културни средища. Енциклопедия». Т. 1. (серед інших статті про Ю. Венеліна, В. Григоровича) (Манолакев 2014), «Периодика на руската емиграция в България (1920–1943). Енциклопедичен справочник» (Манолакев 2012). Викладач з енциклопедичними знаннями, закоханий у свій предмет – таким згадують доц. Хр. Манолакева його колишні студенти і колеги. Хр. Манолакеву студенти і викладачі кафедри завдячують кількома зустрічами з Каменом Михайловим, вченим ренесансного масштабу, автором фундаментального дослідження «Български/булгарски образи в рускоезична среда». Проблематика етногенезу праболгар цікавила і самого Хр. Манолакева – цікаві роздуми щодо цього Хр. Манолакев представив у розлогу інтерв'ю для документального фільму «Колоніст», який розповідав про бессарабських болгар. Упродовж усього часу перебування Хр. Манолакев наполегливо працював над своїм *opus magnum*, монографією про російський літературний канон, яка була опублікована у 2017 р. «Слово и Тяло. (Из историята и херменевтиката на руския литературен канон)» (Манолакев 2017).

Упродовж 2012 – 2016 років лектором на кафедрі була доц. д-р Маріета Иванова-Гіргінова, науковий співробітник Інституту літератури БАН. Фахівець з класичної та сучасної болгарської драматургії, літературної і театральної періодики багато зусиль докладала для того, щоб познайомити студентів і громадськість з сучасним науковим і культурним життям Болгарії – запрошувала вчених, музикантів, організовувала виставки, залучала студентів до участі у міжнародних проектах. Активно співпрацювала з Посольством Болгарії в Україні над підготовкою до відкриття Центру болгарської мови, літератури, історії та культури (2013). Вона ініціювала підписання Договору про співпрацю між Інститутом літератури БАН та новоствореним Центром. Наукові публікації М. Иванової-Гіргінової, її доповіді на наукових конференціях пов'язані з проблемами сучасної драматургії: «Образ змії в сучасній болгарській драмі» (Слов'янська

фантастика. Збірник наукових праць. К., 2012, 95–107); «D.J. – жонглиране с мита в съвременната българска драма и театър» (Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Вип. 23. Київ, 2013, 210–218); «Фантастичното в пиесите на Вл. Мусаков – новаторски інтуїції в модерната българска драма» (Слов'янська фантастика. Т. 2. Збірник наукових праць. К., 2015, 90–112 (у співавт. з Е. Русковою).

Уже після завершення відрядження та повернення до Болгарії доц. М. Іванова-Гіргінова очолила науковий проєкт «Болгарія і Україна – культура зламів (XIX–XXI)» Фонду наукових досліджень, виконання якого розпочалося у 2016 р. У проєкті взяли участь болгарські й українські науковці. Протягом трьох років за проєктом відбулися конференція в Інституті літератури НАНУ в Києві та міжнародний симпозіум в Болгарії (Софія – Пловдив) у травні 2019 р. Визначною подією в науковому і культурному житті як України, так і Болгарії став вихід у 2018 р. антологій «Український поетичний авангард» (з паралельним перекладом болгарською) і «Български поетически авангард» (з перекладом українською). Вперше науковцям і громадськості представлено нове прочитання літератури 20-х – 30-х років XX ст. Видання супроводжується ґрунтовними передмовами та детальними науковими коментарями. Слід відзначити блискучу роботу болгарських та українських перекладачів, які зуміли майстерно відтворити складні поетичні тексти. Антології були презентовані на Книжковому Арсеналі, у Центрі болгарської мови, літератури, історії та культури при КНУ, в болгарських університетах, на болгарському телебаченні та радіо. Матеріали симпозіуму були опубліковані у збірнику «България и Украина: култура на преломите (XIX–XXI век)» (Софія: Издателски център «Боян Пенев», 2019). У цьому збірнику представлені зіставні дослідження української і болгарської літератур і культур у минулому і сьогоденні. Зустрічі з учасниками проєкту викликали великий інтерес у студентів і викладачів кафедри слов'янської філології.

З 2016 по 2019 р. лектором болгарської мови і культури була професор Університету бібліотекознавства та інформаційних технологій доктор філософських наук Цветана Георгієва. Її наукові інтереси пов'язані з вивченням модернізму, постмодернізму та релігійної проблематики в сучасній болгарській літературі. У 2018 р. українською мовою вона надрукувала монографію «Міфи та архетипи в болгарській літературі (друга половина XX ст.)» (переклад виконали студентки-болгаристки Бірюк А., Кос Ю., Смирна Є.) (Георгієва 2018). Опублікувала статтю «Българистиката в Киевския национален университет «Тарас Шевченко» (Георгієва 2018а).

За час існування лекторату болгарської мови і культури в Київському університеті імені Тараса Шевченка на кафедрі слов'янської філології

працювали 8 викладачів, які представляли провідні університети Болгарії. Всі вони були висококваліфікованими фахівцями, наукові інтереси яких зосереджувалися в історично і тематично різних напрямках літературознавства та культурології. Ми спробували показати, як перебування у Києві, робота в Університеті, книгозбірнях України, знайомство з українською літературою і культурою відображалось у їхній науковій роботі.

Болгарські лектори були свідками відновлення Незалежності і розбудови сучасної Української держави. Разом з українськими колегами переживали економічні труднощі 90-х, бачили протести під час Помаранчевої революції та революції Гідності, початок війни... Перебування в Україні для них було часом не лише напруженої викладацької й наукової роботи, а й часом знайомства з новими людьми, реаліями нової культури. Завдяки їхнім дослідженням болгарська наукова громадськість у складних умовах переходу мала змогу краще познайомитися з українською наукою і культурою. Саме так, на рівні передусім особистих контактів і зацікавлень, розширюються і поглиблюються українсько-болгарські освітні, наукові і культурні зв'язки.

### **Література:**

- Георгієва 2018:** Георгиева Цв. Міфи та архетипи в болгарській літературі (друга половина XX ст.), Освіта України, 2018.
- Георгієва 2018а:** Георгиева Цв. Българистиката в Киевския национален университет «Тарас Шевченко» – В: Езиков свят. Т.16, кн. 2, 2018, 25–31.
- Гочев, Ярмолюк 1991:** Гочев Г., Ярмолюк М. Розбіжності болгарської та української спорідненої лексики з точки зору категорії роду – В: Проблеми слов'янознавства. Вип. 43. Львів, 1991, 102–106.
- Гочев 1994:** Гочев Г., Несистемни различия в рода на думите от българската и украинската близка лексика. – «Проглас», 1994, 1, 111–116.
- Григораш 2007:** Григораш Н. Украинската литературоведска българистика от XIX и средата на XX век: личности и школи. В. Търново, 2007.
- Динчев 1990:** Динчев, К. «Внесок у слов'янську фольклористику Цвітани Романської» (Народна творчість та етнографія, 1990, № 4, 29–36).
- Динчев 1991:** Динчев, К. Виктор Григорович и его «Очерк путешествия по Европейской Турции». – В: Профессор Виктор Иванович Григорович: Тезисы докл. обл. науч. чтений, посвященных 175-летию со дня рождения ученого-слависта. Одеса, 1991.
- Динчев 1992:** Динчев К. Александър Потебня – теренист и изследовател на фолклора. – В: О. О. Потебня і проблеми сучасної філології, К., 1992, 101–110.
- Динчев 1994:** Динчев, К. Българската фолклорна култура в Таврия (и Бесарабия) в исторически аспект – В: Българите в Северното Причерноморие. III. С., 1994, 341–350.

- Динчев 1996:** Динчев, К. Фолклорът на едно бесарабско село като част от българската история и етнокултура – В: Българите в Северното Причерноморие. С. 1996. С. 353–360.
- Динчев 1996а:** Динчев, К. Бесарабия – история и фолклор като народна памет – В: Бесарабските българи – история и съвременност. Сливен, 1996.
- Динчев 1996б:** Динчев, К. Тарас Шевченко и българската литературно-фолклорна традиция – В: Балканистичен форум, 1996, №3, 160–166.
- Иконников 1884:** Иконников В.С. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского университета св. Владимира (1834–1884). Киев, 1884.
- Иванова-Гиргинова 2012:** Иванова-Гиргинова М. Образ змії в сучасній болгарській драмі – В: Слов'янська фантастика. Збірник наукових праць. К., 2012, 95–107.
- Иванова-Гиргинова 2013:** Иванова-Гиргинова М. D.J. – жонглиране с мита в съвременната българска драма и театър – В: Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Вип. 23. Київ, 2013, 210–218.
- Иванова-Гиргинова 2015:** Иванова-Гиргинова М., Рускова Е. Фантастичното в пиесите на Вл. Мусаков – новаторски интуиции в модерната българска драма – В: Слов'янська фантастика. Т. 2. Збірник наукових праць. К., 2015, 90–112.
- Манолакев 2012:** Манолакев Хр. Периодика на руската емиграция в България (1920–1943). Енциклопедичен справочник. С., 2012.
- Манолакев 2017:** Манолакев Хр. Слово и Тяло. (Из историята и херменевтиката на руския литературен канон) С., Регалия 6, 2017.
- Манолакев 2014:** Манолакев Хр. Българско възраждане. Литература. Периодичен печат. Литературен живот. Културни средища. Енциклопедия. Т. 1. София, 2014.
- Панайотов 1999:** Панайотов В. Средновековни маргинални текстове. – В: Маргиналии. Кн. 1., Шумен, 1999, 5–48.
- Панайотов 2005:** Панайотов В. Нові акростишні підписи Святих Кирила і Мефодія – В: Проблеми слов'язнознавства 2005: 221–228.
- Панайотов 2006:** Панайотов В. Цикъл стихире в Цветния триод с възможен подпис на Методий – В: Преславска книжовна школа. Т. 9. Шумен, 2006, 201–210.
- Панайотов 2011:** Панайотов В. Тайните на средновековните текстове. – В: Любословие 11, Шумен, 2011, 5–26.
- Радченко 1905:** Радченко К. Заметки о некоторых явлениях фонетики рупаланского наречия – В: Новый сборник статей по славяноведению. Составленный и изданный учениками В. И. Ламанского по случаю 50-летия его учено-литературной деятельности. – СПб, 1905.
- Русакієв 1964:** Русакиев С. Тарас Шевченко и българската литература, „Наука и изкуство“, С., 1964.
- Славова 2001:** Славова М. Дитяча книга – в дорозі чи в глухому куті? Про її сьогоденний соціокультурний стан. – В: Бібліотечна планета. Київ, 2001, № 1, 38–39.
- Славова 2000:** Славова М. Золушка літератури в зеркале науки – В: Філологічні семінари. Наука про літературу на межі століть: тема вільна. Випуск 3, Київ, 2000, 60–68.
- Славова 2000а:** Славова М. Літературна казка як «мова» соціокультурної комунікації – В: Мова і культура. Випуск 1, Т. IV, Київ, 2000, 187–19.

- Славова 2000б:** Славова М. Художня функція антропонімів у дитячій літературі – В: Семантика мови і тексту. Збірник статей VI міжнародної конференції. Івано-Франківськ, 2000, 515–517.
- Славова 2000в:** Славова М. Зимний сон барвинка, или Украинская детская книга сегодня. – В: Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Київ, 2000, 61–68.
- Славова 2002:** Славова М. Українська фольклорна казка у болгарському літературному контексті – В: Література. Фольклор. Проблеми поетики. Випуск 12, Київ, 2002, 18–23.
- Славова 2002а:** Славова М. Волшебное зеркало детства. Киев, 2002.
- Славова 2002б:** Славова М. Попелюшка літератури. Киев, 2002.
- Стоянов 1998:** Стоянов Ст. Литературата на двора, С., 1998.
- Стоянов 2006:** Стоянов Ст. Сравнителни житиєписи в епохата на бунта на масите. За някои аспекти на отношението «писател — власт» в България и Украина в периода 1920–1960 – В: Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Т.9. Одеса, 2006, 347–352.
- Стоянов 2006а:** Стоянов Ст. Просветното дело сред българските общности в Украйна – В: Български език и литература, 2006, № 5.
- Стоянов 2007:** Стоянов Ст. Літературні образи і стратегії миті після кінця світу» (Іноземна філологія. Вип. 118. Львів, 2007, 292–296.
- Стоянов 2007а:** Стоянов Ст. Системен труд за украинската литературоведска българистика – В: Езиков свят, 4, 2007, 135–136.
- Стоянов 2010:** Стоянов Ст. Българистиката в Украйна – В: Езиков свят, 1, 2010, 29–30.
- Стоянов 2014:** Стоянов Ст. Литература и технологии, В. Търново, 2014.
- Стоянов 2015:** Стоянов Ст. Баладично за баладите – В: Езиков свят, 13–2, 2015, 91–92.
- Стоянов 2015а:** Стоянов Ст. Размисли в една електричка. – Българска украинистика, бр. 5, 2015, 152–159. <[http://www.bgukrainistika.com/widgets/Filemanager/uploads/anon/Almanah\\_5.pdf](http://www.bgukrainistika.com/widgets/Filemanager/uploads/anon/Almanah_5.pdf)> (відвідано 26.10.2021).
- Стоянов 2017:** Стоянов Ст. Литературата на българите в Таврия – исторически преглед». – Балканистичен форум, 3, 2017, 153–165.
- Терзійська 1961:** Терзійська Л. Поема «Сон» у болгарському перекладі Д. Методієва» («Голос Шевченка над світом». К., 1961).
- Терзійська 1988:** Терзійська Л. Проблеми на рецепцията на украинската литература в България през периода до Първата Световна война – В: Славянските литератури в България. Проблеми на рецепцията, С., 1988.
- Терзійська 2002:** Терзійська Л. Преводна рецепция на европейските литератури. Т. IV. Славянски литератури. (С., 2002). (розділ «Преводна рецепция на украинската литература в България» та розділи присвячені Марку Вовчку, Олесю Гончару, Дмитру Павличку, Максиму Рильському, Григорію Тютюннику, Лесі Українці, Івану Франку, Тарасу Шевченку).
- Чмир 2008:** Чмир О. Българската філологія в Киевския университет: 1842 – 1920. – В: Българистика. Информационен бюлетин 17, С., 2008, 45–49.



**Чорній 2005:** Чорній В. XIV Міжнародний славістичний колоквіум (Львів, 24–26 травня 2005 р.) – В: Проблеми слов’янознавства. Вип. 55, Львів, 2005, 309–311.

### **Інформація про авторів:**

**Ольга Паламарчук** – к. філол. н., професор кафедри слов’янської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

**Email:** palamarcuk@ukr.net

**Олена Чмир** – к. філол. н., доцент кафедри слов’янської філології, директор Центру болгарської мови, літератури, історії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

**Email:** chmyr@ukr.net